

Kvale, S. (Ed.) (1992). **PSYCHOLOGY AND POSTMODERNISM**, Sage Publications Ltd., London.

Anmeldt af *Gerda Kraft*.

I sin introduktion til *Psychology and Postmodernism* karakteriserer Steinar Kvale bogens artikler som afsøgninger af et postmoderne kulturelt landskab. De spørgsmål, der stilles under afsøgningen, er, hvor vidt og eventuelt hvordan postmoderne tænkning kan befordre en videreudvikling af den videnskabelige psykologis teori og praksis, eller om den tværtimod underminerer de forestillinger, den er grundet på.

Bogens artikler giver hverken samlet eller hver for sig svar på disse spørgsmål. Det, der binder dem sammen, er, at de alle forholder sig til dens hovedtema: postmodernisme og psykologi. Udgangspunktet for at behandle dette tema er, at "modernismens" videnskabelige paradigmer med deres krav om objektivitet, universalitet og empirisme har mistet deres autoritet, og at det dermed bliver nødvendigt at beskæftige sig med grundlæggende spørgsmål om forskningspraksis. På den baggrund diskuteres en række spørgsmål, der antyder hovedlinjer i forskydningen fra en "moderne" rationalistisk videnskab med universelle prætentioner til en "postmoderne" forståelse af, hvad viden er, og hvordan den bliver til.

Af nogle af bogens forfattere fortolkes postmodernismen som et brud med og en forkastelse af modernismens rationalistiske videnskriterier og dermed også af de krav, den stiller til gyldiggørelsen af sine resultater. De fleste af bogens forfattere afviser imidlertid ikke de spørgsmål, som den "moderne" videnskab stiller, men ser snarere i postmodernismen en udfordring til at tage livtag med de erkendelsesteoretiske, moralske og metodiske problemer, devalueringen af modernismens løsninger har ført med sig.

K. Gergen og D. Polkinghorne er dem, der kommer nærmest en fortolkning af postmodernismen som et brud med og en modsætning til modernismen. Frigjort fra kravet om forskningsresultaternes principielt universelle gyldighed mener de at kunne samle sig om klargøringen og den praktiske anvendelse af de kulturelle og symbolske forestillinger, der strukturerer menneskers identitet og deres gensidige relationer. Gergen forstår psykologien som en del af en kulturel diskurs, der med sproget som medium gør sandhed til et spørgsmål om perspektiv. Han mener, at psykologien på det grundlag kan udvikles til en videnskab, der ved at af-objektivere "eksisterende" realiteter, kan bidrage til at gøre den markedsprægede kulturs og dermed det sociale livs omskiftelighed gennemskuelige. Polkinghorne vender sig fra psykologiens teorier til den psykologiske praksis' erfaringer for at finde et relevant grundlag for udarbejdelsen af en postmoderne erkendelsesteori for psykologien. Det grundlag, praksis drives på, har, mener han, alle de træk, der udmærker postmoderne tænkning. For dem begge gælder, at deres afstandtagen fra "moderne" forestillinger giver deres erkendelsesforståelse et vist ateoretisk tilsnit, hvor videns- og sandhedskriterierne let bliver funktionalistiske.

Andre af bogens forfattere definerer ikke postmodernismen som blot en modsætning til modernismen. For flere af dem har dekonstruktivismen været en inspiration til arbejdet med en teoretisk bearbejdning af forskningens grundlag (J. Shotter, M. Michael, P. Lather, P. Richer, L. Løvlie). Dekonstruktive analyser giver, mener de, mulighed for at omformulere og rekonstruere de spørgsmål, den traditionelle videnskab stiller, frem for blot at forkaste dem. I et dekonstruktivt perspektiv gøres der op med bevidsthedsfilosofien og den modstilling af subjekt og objekt, den forudsætter. Viden, individualitet og sociale relationer ses som determineret inden for sproglige systemer, der bestemmer, hvad der er muligt og ikke muligt at sige (Richer). Den dekonstruktive analyse retter derfor opmærksomheden mod sproget, mod narrative strukturer, metaforer og metonymier, mod retorik, ironi og parodi, for at finde frem til en forståelse af de flertydigheder og modsigelser, der præger den sociale verden (Shotter, Polkinghorne, Løvlie, Lather). Den dekonstruktive analyse giver nemlig mulighed for at lade ironien fortolke (ikke afgøre) forholdet mellem moderne og postmoderne diskurser (Michael), mellem retorik og logik, intention og resultat (Løvlie), magt og viden (Richer) og for at tolke flertydigheden i forskningsresultaterne som frugtbare frem for som grund til forkastelse (Shotter).

Bogens tekster er alle om det postmoderne, men ikke selv postmoderne. Der er dog en undtagelse, nemlig Mary Gergens. Hun har udformet sit indlæg som en scenedialog mellem en feminist og en PostModerne MAND, og demonstrerer til fulde anvendelsen af parodi, ironi etc. i klargøringen af magtforholdet mellem kønnene.

Den metode- og gyldighedsdiskussion, der har været ført som en diskussion om kvantitative over for kvalitative metoder, objektivisme over for subjektivisme og relativisme, føres ikke her. Det betyder ikke, at metodespørgsmål ikke stilles, men de stilles i sammenhæng med en erkendelsesteoretisk diskussion, der forsøger at overskride den dikotomi, der er grundlaget for den traditionelle diskussion. En sådan overskridelse forudsætter en forståelse af, at viden ikke er et resultat af at "se på", men af at være "i berøring med". Det betyder, at forskerens rolle ændres fra teoritestende tilskuer til proceduretestende deltager-observatør, og at meta-metodologi bliver væsentligere for forskning end meta-teori (Shotter). Klargøring af subjektpositioner bliver da et væsentligt element i validering af forskningsresultater (Michael), og der må arbejdes på at udvikle metoder, der resulterer i multicentrerede tekster (Lather). De gyldighedsspørgsmål, som det ændrede syn på den generelle forskningspraksis rejser, diskuteres ikke eksplicit og konkret, men der er klare bestræbelser på at finde et grundlag for løsning af dem, der sætter dem uden for den dikotomi, som stiller det objektive over for det relative og subjektive. F.eks. ser Lather det som en af dekonstruktivismens opgaver at finde valideringsformer, der ikke forveksler forskellighed med relativisme – måske ved i stedet for objektivitet at arbejde med spørgsmål om narrativ autoritet. Shotter og Løvlie peger på, at det dekonstruktive standpunkt hviler på en epistemologi, der ikke alene anerkender årsagsforklaringer som gyldige, men også antager, at begrundelser kan være gode/gyldige, dvs. baseret på de narrative, kulturelle og sociale standarder.

Samlingens tre sidste artikler vender sig kritisk mod tendenser til at fortolke postmoderne træk i den aktuelle kultur som et holdbart grundlag for forskningen.

Seth Chaiklin vender sin kritik mod en postmodernisme, der definerer sig selv som et dramatisk brud med den traditionelle videnskabelige psykologi. Specielt er han betænkelig ved tendensen til at løse problemerne omkring forholdet mellem teori og praksis ved at fravælge teorien til fordel for

praksis. Argumentationen for det er, mener han, lidet overbevisende, og den viser sig, når den føres igennem, at være selvmodsigende.

Fra et psykoanalytisk perspektiv retter Louis Sass sin kritik mod en radikal postmodernisme, der ophæver alle forskelle mellem sandhed og fiktion, erindring og indbildning. Konsekvensen af en sådan holdning er, siger han, fatal for terapien, hvor forudsætningen for, at den kan virke helbredende, er, at klienten i det mindste kan tro på, at fortolkningen er sand.

Peter Madsen fortolker de kulturelle træk, der betegnes som postmoderne, som udgørende udkast til en adækvat ideologi for forbrugersamfundet. Den idé om selvet, hvis omrids tegner sig i postmoderne tænkning, negligerer den betydning, grundlæggende sociale relationer knyttet til offentlighed og det politiske engagement har for identitetsdannelse. Så langt som postmodernismen fremføres som ideologi, må den, mener han, bekæmpes af psykologien, hvis denne vil fastholde sit frigørende mål.

Den kritik, der i de tre indlæg rettes mod postmoderne tænkning, rammer ikke størstedelen af bogens artikler, der ikke som noget centralt har den radikale modstilling af moderne/postmoderne, der kritiseres af Chaiklin og Sass. Lars Løvlie forstår "postmodern" som en indekstern for en række kulturelle træk, der giver stemme til en moderne skepticisme, og i det lys kan de fleste af artiklerne læses. Den relativisme og nihilisme, der kan være en nærliggende mulighed i megen postmoderne tænkning, afvises til fordel for en videnskabelig forpligtelse over for såvel epistemologi som moral og retfærdighed. Bestræbelserne går på at udvikle en erkendelsesmåde, der er baseret i et "tvesyn", der kan rumme den traditionelle videnskabs dikotomier og danne grundlag for en ændret forskningspraksis. Nærmest den fortolkning af aktuelle kulturelle træk, der kritiseres, kommer Gergen og Polkinghorne. Den latente pragmatisme og funktionalisme, der bærer deres synspunkter, rummer faren for den ideologisering, Madsen peger på, og således – ironisk – muligheden for, at de fører den rationalisme, som de bekæmper, videre, ikke med den "objektive" årsagssammenhæng, men med markedsmekanismen som forklaringsmodel.

Steinar Kvale karakteriserer i sin artikel psykologien som en videnskab, hvis hele identitet er afhængig af rationalismens videnskabelige grundregler, og han diskuterer hermed det indledende spørgsmål, om psykologien som en videnskab med egen identitet har nogen plads i en kultur, der er præget af postmoderne tendenser. Han er tilbøjelig til at svare benægtende, og han underbygger dette svar ved at pege på nogle af de muligheder for psykologien, som han allerede ser realiseret: at den i sin praksis tilpasser sig postmoderne krav og stiller sig til rådighed for hvem som helst, eller at dens enkelte discipliner opsluges af andre discipliner, mens den videnskabelige udvikling står i stampe. Han peger imidlertid også på historiske spirer til en psykologi, der forsøger at formulere forståelser, der ligger uden for modernismens dikotomier. Netop her kan forbindelsen knyttes til i hvert fald den form for postmodernisme, der præsenteres i dette bind. Hvordan og om psykologien kan definere en egen identitet giver bogen ikke noget svar på, men det er påfaldende, at fagpsykologiske emner ikke har en fremtrædende plads. Dannelsen af, hvad Patti Lather kalder en "videnskab for filosoffer", altså en teoretisk bearbejdning af det videnskabelige grundlag for arbejdet med socialvidenskabelige og humanistiske emner, synes i højere grad at optage sindene, og det forhold peger måske frem mod en udvikling, hvor de faglige grænser, vi i dag kender mellem de enkelte videnskaber inden for i hvert fald socialvidenskaberne og humaniora, ikke forekommer så væsentlige, at de ikke kan overskrides eller ændres. Bogen selv kunne være et indicium herfor, idet en række af forfatterne er hentet fra andre discipliner end psykologien, uden at det virker

påfaldende.

Den foreliggende bog behandler sit emne ud fra så mange perspektiver, at en entydig linje ikke bliver markant. Ovenstående iagttagelser kan derfor suppleres med anden læsning og andre vægtninger af, hvad der synes væsentligt. Det er ikke en bog, der kan anbefales læsere, der ønsker en hurtig introduktion til moderigtige holdninger i psykologien. Derimod er det en bog for dem, der er optaget af de videnskabelige og moralske problemer, som den ”moderne” videnskab i både sin objektivistiske og relativistiske udformning giver anledning til. Her er der inspiration at hente i forsøgene på teoretiske bearbejdninger af de modsætninger, som den traditionelle videnskab ikke kan håndtere.